

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра хімії, екології та експертних технологій (№ 106)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

(підпис)

Ігор БЕРЕШКО
(ініціали та прізвище)

« 26 » червня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Заповідна справа»
(назва навчальної дисципліни)

Галузі знань: 10 «Природничі науки»
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність 101 «Екологія»
(код та найменування напряму підготовки)

Освітня програма: «Екологія і охорона навколишнього середовища»

Форма навчання: денна

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Харків 2024 рік

Розробник доцент Наталія КУЗНЕЦОВА
(посада, науковий ступінь і вчене звання, ім'я та прізвище)

(підпис)

Робочу програму навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри № 106 Екології та техногенної безпеки
(назва кафедри)

Протокол № 7 від « 26 » червня 2024 р.

Завідувачка кафедри, к.т.н., доцент
(науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Вікторія КРУЧИНА
(ім'я та прізвище)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки (спеціальність, спеціалізація), рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 4,5	Галузь знань: <u>10 «Природничі науки»</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>101 «Екологія»</u> (код та найменування) Освітня програма: <u>«Екологія і охорона навколишнього середовища»</u> Рівень вищої освіти: <u>перший (бакалаврський)</u>	Обов'язкова
Модулів – 2		Навчальний рік
Змістових модулів – 2		2024 / 2025
Індивідуальне завдання - <u>відсутнє</u>		Семестр
Загальна кількість годин: 57/135		3
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –3 самостійної роботи студента –5,4		Лекції*
		24
		Практичні
		24
		Лабораторні
	Самостійна робота	
	87 годин	
	Вид контролю	
	залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: для денної форми навчання – 48/87,

*Аудиторне навантаження може бути зменшене або збільшене на одну годину в залежності від розкладу занять.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення – формування усвідомлення та розуміння студентами проблеми раціонального природокористування, збереження довкілля нашої країни, її унікальних територій та об'єктів, а також формування знань про природно-заповідний фонд України, Червону книгу України та заповідну справу в цілому, також оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками і вміннями щодо організації, планування й здійснення природоохоронної діяльності в Україні, в тому числі охорони діючих, створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та формування екологічної мережі України; вирішення актуальних природоохоронних проблем, застосовувати сучасні екологічні знання.

Завдання: ознайомлення з призначенням та функціями основних категорій ПЗФ (природно-заповідного фонду) в Україні та в світі; вивчення класифікації територій та об'єктів ПЗФ, прийнятої в світовій практиці та запровадженої в Україні; вивчення правової бази організації та функціонування ПЗФ в Україні; засвоєння основних критеріїв та принципів вибору місць для створення заповідних об'єктів та цінності їх територій; дослідження та детальне вивчення відмінностей у функціях, призначенні та меті створення 11 категорій ПЗФ України, що функціонують на даний час; оволодіння навичками проектування територій та об'єктів ПЗФ різного типу, оформлення клопотання про їх створення та інших право установчих нормативних документів; оволодіння навичками ведення основних структурних розділів Літопису природи в заповідниках.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми Зміст дисципліни направлений на формування наступних **загальних компетентностей**:

K01 Усне і письмове спілкування рідною мовою: уміння вести дискусію, використовувати відповідну термінологію та способи вираження думки в усній та письмовій формах рідною мовою

K03 Здатність синтезувати знання з фахових та гуманітарних дисциплін у цілісне світосприйняття та світорозуміння на основі набутого філософського знання;

K04 Здатність реалізовувати свої правові можливості. Залучати правові інстанції для захисту конституційних прав та у професійній діяльності

K04 Здатність реалізовувати свої правові можливості. Залучати правові інстанції для захисту конституційних прав та у професійній діяльності

K07 Здатність організувати роботу на підприємстві відповідно до вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці;

фахових компетентностей:

K12 Здатність вирішувати питання збалансованого співіснування людини і природи на базі загальноєкологічних знань; здібність до впровадженню екологічно безпечної діяльності

K17 Здатність використовувати сучасну систему нормативів для оцінки та регулювання антропогенного навантаження на навколишнє середовище

K20 Здатність визначати фактори і умови проживання людини в екологічно безпечному середовищі для збереження її генофонду

K21 Здатність орієнтуватися у світових та вітчизняних стандартах та регламентах з екологічного управління

K22 Здатність застосовувати в професійній діяльності основні положення національного екологічного законодавства у т.ч. ідентифікувати екологічні правопорушення

K23 Здатність використовувати економічні механізми використання, охорони та відтворення природних ресурсів

K24 Здатність оцінювати вплив господарської діяльності на навколишнє природне середовище та формулювати відповідні професійно обґрунтовані висновки.

K25 Здатність визначити рівень екологічної небезпеки регіону для обґрунтування управлінських рішень

Програмні результати навчання:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати/розуміти**:

- правові норми у сфері охорони навколишнього середовища, основи економіки і соціології;

- теоретичні основи екологічного моніторингу, нормування і зниження забруднення навколишнього середовища, техногенних систем і екологічного ризику;

- основи природокористування, економіки природокористування, стійкого розвитку, оцінки дії на навколишнє середовище, правових основ природокористування і охорони навколишнього середовища

Пререквізити: вступ до фаху; загальна екологія, навчальна практика.

Кореквізити: загальна екологія, нормування антропогенного навантаження на природне середовище.

Постреквізити: екологічний ризик, техноекоекологія, проблеми регіональної екології, виробнича практика.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовний модуль 1 Природно-заповідні території та об'єкти

Тема 1. Основні характеристики об'єктів природно-заповідного фонду України (категорії територій). Характеристика та критерій відбору до кожної з категорій. Завдання управління різними природоохоронними територіями. Природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти, а також природоохоронні території, які не мають відповідників в світі, зокрема, регіональні ландшафтні парки і заповідні урочища.

Тема 2. Критерії, якими користуються при заснуванні заповідників. Основні етапи заснування заповідників. Оцінні критерії території, що підлягає охороні. Напрямки і рівні дослідження територій. Критерій ступеня охоронності та загрози втрат. Критерій унікальності, рідкості, репрезентативності. Критерій бідності та багатства екосистем.

Тема 3. Відповідальність за порушення правил охорони територій і об'єктів природно-заповідного фонду України. Основні відомості. Загальні вимоги щодо притягнення порушників до відповідальності. Адміністративна відповідальність, цивільна (майнова) відповідальність, кримінальна відповідальність. Відповідальність за порушення законодавства про рослинний і тваринний світ.

Тема 4. Червона книга України.

Організація збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України. Поділ у залежності від стану та ступеня загрози для популяцій видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, на категорії.

Тема 5. Формування природоохоронних територій в Україні.

Головні періоди формування політики держави в галузі охорони природи та формування мережі природоохоронних об'єктів (XIX – XX ст.ст.). Фундатори заповідної справи.

Модуль 2

Змістовний модуль 2. Біосферні заповідники України

Тема 6. Території природно-заповідного фонду України. Біосферні заповідники. Природні заповідники. Національні природні парки.

Тема 7. Характеристика біосферних заповідників України (фізико-географічні умови, рослинність, тваринний світ). Біосферний заповідник “Асканія-Нова”. Чорноморський біосферний заповідник. Карпатський біосферний заповідник.

Тема 8. Характеристика природних заповідників України (фізико-географічні умови, рослинність, тваринний світ). Канівський природний заповідник. Український степовий заповідник. Луганський природний заповідник. Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник. Природний заповідник “Єланецький степ”. Природний заповідник “Горгани”.

Тема 9. Характеристика національних природних парків України (фізико-географічні умови, рослинність, тваринний світ). Карпатський національний природний парк. Азово-Сиваський національний природний парк. Національний природний парк “Подільські Товтри”. Національний природний парк “Святі Гори”.

Тема 10. Основні характеристики об'єктів природно-заповідного фонду в закордонних країнах. Класифікація об'єктів природно-заповідного фонду в закордонних країнах. Завдання управління різними природоохоронними територіями. Природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
		л	п	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1					
Змістовний модуль 1 Природно-заповідні території та об'єкти					
Тема 1. Законодавча база заповідної справи в Україні. Організаційно-правові основи заповідної справи України. Базовий закон про природно-заповідний фонд.	32	6	6		20
Тема 2. Основні характеристики об'єктів природно-заповідного фонду України (категорії територій). Характеристика та критерій відбору до кожної з категорій. Природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти, а також природоохоронні території, які не мають відповідників в світі, зокрема, регіональні ландшафтні парки і заповідні урочища.	32	6	5		20
Модульний контроль (тест 1)	3		1		2
Разом зі змістовним модулем 1	67	12	12		42
Змістовний модуль 2 Біосферні заповідники України					
Тема 1. Характеристика біосферних заповідників України (фізико-географічні умови, рослинність, тваринний світ).	35	6	6		23
Тема 2. Основні характеристики об'єктів природно-заповідного фонду в закордонних країнах. Класифікація об'єктів природно-заповідного фонду в закордонних країнах. Завдання управління різними природоохоронними територіями. Природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти.	31	6	5		20
Модульний контроль (тест 2)	3		1		2
Разом за змістовним модулем 2	69	12	12		45
Усього годин	135	24	24		87
Модуль 2					
Індивідуальне завдання					
Контрольний захід (іспит)					
Усього годин	135	24	24		87

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Заповідна справа: мета, завдання, об'єкт, предмети і методи досліджень	2
2	Нормативно-правові засади охорони і використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду України	2
3	Категорії територій і об'єктів природно-заповідного фонду України	2
4	Оцінювання природно-заповідного фонду Харківської області	2
5	Методика ведення кадастру заповідних територій	2
6	Критерії формування екомережі	2
7	Формування екомережі України та Харківської області	4
8	Міжнародні природоохоронні конвенції та угоди щодо збереження біотичного та ландшафтного різноманіття	4
9	Побудова схеми екологічної мережі	4
	Разом	24

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Дунайський біосферний заповідник.	4
2	Поліський природний заповідник.	4
3	Природний заповідник "Мис Март'ян".	4
4	Карадазький природний заповідник.	4
5	Природний заповідник "Розточчя".	4
6	Дніпровсько-Орільський природний заповідник.	5
7	Природний заповідник "Медобори".	5
8	Казантипський природний заповідник.	5
9	Опукський природний заповідник.	5
10	Рівненський природний заповідник.	5
11	Шацький національний природний парк.	5
12	Національний природний парк "Синевир".	5
13	Національний природний парк "Вижницький".	5
14	Національний природний парк "Яворівський".	5
15	Деснянсько-Старогутський національний природний парк.	5
16	Національний природний парк "Сколівські Бескиди".	5
17	Національний природний парк "Ужанський".	5
	Разом	87

7. Методи навчання

Проведення аудиторних лекцій, лабораторних робіт та консультації, самостійна робота студентів.

8. Методи контролю

Проведення поточного контролю, модульного контролю, фінальний контроль у вигляді іспиту.

9. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують студенти

9.1. Розподіл балів, які отримують студенти (кількісні критерії оцінювання)

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Виконання і захист практичних робіт	0...5	5	0...25
Модульний контроль	0...25	1	0...25
Змістовний модуль 2			
Виконання і захист практичних робіт	0...5	5	0...25
Модульний контроль	0...25	1	0...25
Усього за семестр			0...100

Семестровий контроль (іспит) проводиться у разі відмови студента від балів поточного тестування й за наявності допуску до іспиту. Під час складання семестрового іспиту студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Білет для іспиту складається з двох питань, кожне з яких оцінюється в 50 балів.

9.2. Якісні критерії оцінювання

Необхідний обсяг знань для одержання позитивної оцінки:

Методи дослідження заповідної справи, законодавчу базу заповідної справи в Україні, загальну характеристику понять, що лежать в основі вивчення навчальної дисципліни, зокрема таких природно-заповідних територій та об'єктів, як природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки тощо, організаційно-правові основи заповідної справи України, базовий закон про природно-заповідний фонд: нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України

Необхідний обсяг вмінь для одержання позитивної оцінки:

Пояснення завдань з заповідної справи, використовуватися критеріями при заснуванні заповідників, оцінювати критерії території, що підлягає охороні, напрямки і рівні дослідження територій, використовуватися критеріями ступеня охоронності та загрози втрат, а також критеріями унікальності, рідкості, репрезентативності, критеріями бідності та багатства екосистем.

9.3 Критерії оцінювання роботи студента протягом семестру

Оцінювання роботи студента протягом семестру проводиться за наступними критеріями: ступінь розуміння та засвоєння теоретичного матеріалу й проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу з метеорології та кліматології; ознайомлення з рекомендованою та сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння застосовувати отримані теоретичні знання для вирішення практичних завдань, як винесених на самостійне опрацювання, так і тих, що розглядаються в аудиторії; логічність та аналітичність викладу матеріалу в письмових роботах і аудиторних виступах, аргументацію своєї позиції, здатність до узагальнення інформації та формулювання висновків на її основі.

Оцінка знань студента проводиться з урахуванням відповідності виконаного завдання та відповіді студента усім п'ятьом зазначеним критеріям. Відсутність відповідності одному із критеріїв знижує оцінку на певну кількість балів.

При оцінюванні практичних завдань головними критеріями є якість, своєчасність та обґрунтованість виконаного завдання. При недостатньому ступені виконання завдань (згідно з наведеними критеріями) викладач має право знизити оцінку за роботу.

Поточний контроль знань студентів проводиться письмово декілька разів за семестр. Завдання включає питання множинного вибору щодо перевірки знань основних категорій навчальної дисципліни за темами.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її обробку, самореалізація на практичних заняттях.

Задовільно (60-74). Показати мінімум знань та умінь. Захистити всі лабораторні роботи з оцінкою не нижчою за три бали та здати тестування з результатом не менше 60% вірних відповідей.

Добре (75-89). Твердо знати мінімум, захистити всі лабораторні роботи з оцінкою не нижчою за чотири бали та здати тестування з результатом не менше 75% вірних відповідей. Виконати позааудиторну індивідуальну роботу.

Відмінно (90-100). Здати всі контрольні точки з оцінкою «відмінно». Досконально знати всі теми та уміти застосовувати їх.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

10. Методичне забезпечення

1. Заповідна справа: навч. посіб. до практ. робіт / Н. В. Кузнецова. – Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т», 2022. – 88 с.

11. Рекомендована література

Базова

1. Андронов В.А., Заповідна справа: навчальний посібник. /Є.О. Варивода, Г.В. Тітенко. – Х.: НУЦЗУ, 2013. – 204 с.

2. Гайченко В.А., Царик Й.В. Екологія тварин. Навчальний посібник. Херсон: Олді-Плюс, 2019. – 232 с.

3. Мудрак О.В. Заповідна справа: Навчальний посібник для студентів галузі знань 10 “Природничі науки” О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 640 с.

4. Ковальчук А.А. Заповідна справа: науково-довідкове видання. Ужгород: підприємство «Ліра», 2002. – 328 с.

5. Солодкий В.Д. Основи заповідної справи: Навчальний посібник. Чернівці. Зелена Буковина, 2008. – 408 с.

6. Грищенко Ю.М. Основи заповідної справи: Навчальний посібник. Рівне: РДТУ, 2000. – 239 с.

7. Клименко М.О., Бедункова О.О. Кругообіг важких металів у водних екосистемах: Монографія. Рівне: НУВГП, 2008. – 216 с.

8. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. К.: 2003. – 306 с.

Інформаційний ресурс

1. Законодавство України. Закон України про охорону навколишнього природного середовища URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

2. Законодавство України. Закон України про природно-заповідний фонд України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

3. Червона книга України URL: <https://redbook-ua.org/>.